

SEBASTIAN RUCIŃSKI, *PRAEFECTI PRAETORIO. DOWÓDCY GWARDII PRETORIAŃSKIEJ OD 2 ROKU PRZED CHR. DO 282 ROKU PO CHR.*, BYDGOSZCZ: WYDAWNICTWO UNIwersYTETU KAZIMIERZA WIELKIEGO, 2013, SS. 799

To okazałych rozmiarów dzieło stanowi zwieńczenie długich studiów Sebastiana Rucińskiego, historyka związanego z Uniwersytetem im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, nad rzymskim urzędem prefekta *praetorio*. Obszerne fragmenty tej książki były już wcześniej prezentowane przez Autora w postaci artykułów, co zawsze znajduje skrupulatne odznaczenie w przypisach. Sama praca stała się zaś podstawą do nadania jej Autorowi stopnia doktora habilitowanego.

Książka składa się z trzech części, bardzo obszernej bibliografii (70 stron) i indeksów. W pierwszej części (*Wprowadzenie*) Autor przedstawia trzy modele prefektury pretorianów wywiedzione ze źródeł antycznych. Część druga (*Analiza*) zawiera chronologicznie zbudowany wykład dziejów prefektów *praetorio* od Augusta do końca kryzysu trzeciego wieku. Ta – zasadnicza – część recenzowanej książki została podzielona na 13 rozdziałów uszeregowanych w porządku chronologicznym od epoki Augusta (Rozdział III *Praefecturae vis modica*) po czasy Probusa (Rozdział XV *Kryzys państwa*). Niektóre z nich są w całości poświęcone sylwetce jednego prefekta (Rozdział IV *Sejan*), inne – w kilku sekcjach – omawiają postacie kilku prefektów. Choć cała ta, zasadnicza dla recenzowanej książki, część nazywana jest *Analizą*, to trudno przyjętą przez jej Autora metodę pracy nazwać analityczną. Ilustruje to jego stosunek do źródeł. Ruciński często cytuje źródła antyczne, zarówno literackie (historiograficzne, biografie, utwory poetyckie, dzieła prawnicze), jak epigraficzne i papirologiczne. Nie towarzyszy im niemal nigdy przekład na język polski, co dla zawodowych badaczy starożytności nie powinno oczywiście stanowić przeszkody w zrozumieniu przekazu starożytnego i z tego punktu widzenia nie należy stawiać Autorowi zarzutu. Przekład pokazywałby jednak jego rozumienie źródła antycznego i mógłby stanowić wprowadzenie do analizy źródeł antycznych. Jednak samodzielnej analizy źródeł prowadzącej do postanowienia nowych tez bądź do zakwestionowania utrwalonych błędnych poglądów wcześniejszej literatury przedmiotu nie ma w tej książce wiele. Do nielicznych przykładów samodzielnych tez Autora – badacza dziejów urzędu *praefectus Urbi* – należą: hipoteza o ukształtowaniu w czasach Septymiusza Sewera uprawnień sądowniczych prefekta pretorianów na wzór kompetencji prefekta Miasta (s. 487) i odrzucenie identyfikacji prefekta

znanego jako ...atus z Mezjuszem Ekstrikatusem (ss. 533–539). Można wręcz odnieść wrażenie, że cytowanie przez Autora źródeł ma cel głównie ilustracyjny, a nie badawczy.

Jeśli druga część pracy – *Analiza* – nie ma charakteru analitycznego, to rodzi się pytanie, czemu służy tych mniej więcej 560 stron tekstu (ss. 51–614). Poszczególne rozdziały i sekcje są tutaj często po prostu wykładem historii Rzymu w epoce pryncypatu i czasach kryzysu III wieku, przy czym historia Rzymu jest tu rozumiana w sposób bardzo tradycyjny jako dzieje walki o władzę i intryg na dworze cesarskim. Ten wykład przepleciony jest rozważaniami prozopograficznymi poświęconymi poszczególnym prefektom pretorianów i członkom ich rodzin. W różnych rozdziałach odmiennie rozkładają się proporcje między wykładem historii Rzymu i rozważaniami prozopograficznymi, z przewagą tych ostatnich w rozdziałach poświęconych czasom, dla których istnieje bogata dokumentacja epigraficzna (np. rozdziały X–XII) i w odniesieniu do okresu kryzysu III wieku, gdy słabość bazy źródłowej utrudnia prowadzenie ciągłego wykładu historii Rzymu. Nie można tu jednak mówić o formalnej prozopografii ani o wyraźnie zaakcentowanym dążeniu do poczynienia nowych znaczących ustaleń badawczych wykraczających poza dotychczasowy stan wiedzy. Pozostaje to oczywiście w związku z omawianą wyżej tendencją do rzadkiego podejmowania w tej pracy samodzielnej analizy źródeł. Autor powtarza zatem na ogół ustalenia prozopograficzne poczynione przez swych licznych poprzedników. Wrażenie prowadzenia analizy ma powstać dzięki konkludowaniu poszczególnych rozdziałów sekcjami poświęconymi modelowi prefektury pretorianów w kolejnych okresach Cesarstwa, polegającym na mianowaniu w pewnych okresach jednego, w innym dwóch równocześnie sprawujących swe obowiązki prefektów. Można jednak odnieść wrażenie, że Autor stara się czasem znaleźć model tam, gdzie – jak wskazuje na to jego własny tekst – miały po prostu miejsce jednostkowe decyzje cesarskie podejmowane w okolicznościach zwykle słabo nam znanych ze źródeł. Trudno uznać za model funkcjonowania prefektury pretorianów pojawiające się nie raz sformułowania o tym, że cesarze powoływali na stanowisko dowódcy swej gwardii ludzi, którym ufali (np. s. 145 o Tyberiuszu, s. 288 o Domicjanie). Podsumowaniem rozwlekłych wywodów prozopograficznych jest pięć tabel na s. 619–627 wymieniających wszystkich poświadczonych prefektów *praetorio* w badanym okresie od Augusta do Probusa z zaznaczeniem, których spośród nich Autor uważa za dobrze poświadczonych, prawdopodobnych lub tylko takich, którym prefekturę źródła (najczęściej *Historia Augusta*) bez większych podstaw przypisują. Dalszą część podsumowania zawierają kolejne tabele (ss. 631–638) pokazujące inne funkcje pełnione przez prefektów, a właściwie udowadniające po raz kolejny, że – poza czasami od Domicjana do Marka Aureliusza – niemal nic o tych

funkcjach nie wiemy i to pomimo kilkusetstronicowych rozważań im poświęconych. Kolejne tabele pokazują wyróżnienia i kary otrzymywane przez prefektów (ss. 640–647) oraz ich pochodzenie geograficzne i przynależność stanową (ss. 649–657). Wreszcie Autor identyfikuje różne, poświadczone w źródłach pola działania prefektów *praetorio*, które nazywa zadaniami i uprawnieniami, jak gdyby wynikały one z jakichś aktów prawnych te uprawnienia im nadających, choć żadnego takiego aktu recenzowana książka nie jest w stanie przytoczyć. Tabela na stronach 661–665 pokazuje poświadczenie tych „zadań i uprawień”. Ten ciąg tabel stanowi niewątpliwie ważny element książki, zwięźle obrazujący – ciągle dość słaby – stan naszej wiedzy o prefektach *praetorio* – postaciach zaliczających się do grona najważniejszych dygnitarzy Cesarstwa Rzymskiego.

Trudno oprzeć się wrażeniu, że istotnym celem intelektualnym Autora recenzowanej pracy było stworzenie bardzo obszernej książki, która ma zaimponować czytelnikowi pracowitością i erudycją autora. Jeśli tak, to ten cel został zrealizowany. Rozmiary recenzowanej książki wynikają z pomieszczenia w niej wyjątkowo rozbudowanej bibliografii (ss. 683–752), bardzo obszernych erudycyjnych przypisów oraz z przyjętej przez autora metody pisarskiej polegającej na szczegółowym, choć często niekonkluzywnym omawianiu poglądów poprzedzających go badaczy. Dodatkowemu rozdęciu objętości książki służy swoista maniera cytowania źródeł, zwłaszcza epigraficznych i papirologicznych, zasadzająca się na podawaniu możliwie największej liczby ich wydań, w tym także szkolnych, a nie ograniczająca się – jak ma to miejsce w większości prac z dziedziny historii starożytnej – do odwołania się do standardowej edycji źródła. Podanie dużej liczby wydań rozbudowuje przypisy i jest wyrazem zbędnej erudycji, która nie służy budowaniu nowej argumentacji. W sumie te praktyki edytorskie nie wprowadzają niczego nowego do dyskursu naukowego i powodują jedynie znużenie czytelnika, a w konsekwencji mogą przyczynić się do ograniczenia zasięgu recenzowanej pracy. Nie znaczy to oczywiście, żeby jej Autor nie był erudytą – wręcz przeciwnie, jego znajomość literatury przedmiotu i bazy źródłowej musi budzi szacunek i to niezależnie od przyjętej przezeń praktyki edytorskiej.

Powyższe uwagi krytyczne nie powinny zostać uznane za zakwestionowanie znaczenia i wartości recenzowanej książki. Jej wartość zasadza się przede wszystkim na udanej próbie zebrania poświadczeń źródłowych i głosów w dyskusji naukowej nad postaciami prefektów *praetorio*. Jej autor po raz kolejny w swej karierze zmierzył się z wielkim tematem historii starożytnego Rzymu i podjął wysiłek całościowego jego opracowania. Dlatego dominująca część prozopograficzna książki *Praefecti Praetorio. Dowódcy gwardii pretoriańskiej od 2 roku przed Chr. Do 282 roku po Chr.* stanowi o

Recenzje

wartości książki jako pracy referencyjnej poświęconej kluczowym postaciom administracji Cesarstwa Rzymskiego w epoce pryncypatu i okresie kryzysu III wieku.

Krzysztof Nawotka
Uniwersytet Wrocławski
krzysztof.nawotka@uwr.edu.pl